

ROMA RYŚ-JUREK¹

RENTOWNOŚĆ SPRZEDAŻY W SEKTORZE GOSPODARSTW ROLNYCH W POLSCE NA TLE KRAJÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Abstrakt. Celem artykułu było przedstawienie poziomu rentowności sprzedaży w sektorze gospodarstw rolnych w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej. Wykorzystano w nim dane statystyczne z bazy FADN dla towarowych gospodarstw rolnych. Umożliwiły one analizę zjawiska według krajów Unii Europejskiej w latach 2005–2009 oraz w układach według: wielkości ekonomicznej, typu rolniczego i warunków produkcji. Wykonano również badanie dla polskich regionów FADN.

Słowa kluczowe: gospodarstwo rolne, rentowność sprzedaży, Unia Europejska

WPROWADZENIE

Rentowność sprzedaży obliczana jest z podzielenia zysku przez wielkość sprzedaży. Wskazuje, jaka część zysku przypada na jednostkę pieniężną uzyskaną ze sprzedaży produktów podmiotu gospodarczego [Brigham i Houston 2005, s. 119]. Różnica między rentownością sprzedaży brutto i netto w przedsiębiorstwach jest wyrazem polityki fiskalnej państwa i może wynikać bądź z wysokiej stopy podatkowej, bądź z poziomu kosztów nieuznawanych za koszty uzyskania przychodów przez prawo podatkowe [Sierpińska i Jachna 2007, s. 103]. W przypadku gospodarstw rolnych, które prowadzą rachunkowość rolną, różnica ta wynikać może z obciążenia gospodarstwa kosztami amortyzacji lub czynników zewnętrznych. Warto więc prześledzić rentowność sprzedaży gospodarstw rolnych w ujęciu brutto, netto oraz netto pomniejszonym o dopłaty. Zwłaszcza że ocena rentowności funkcjonowania gospodarstw lub przedsiębiorstw rolniczych od dawna przykuwa uwagę badaczy [por. Niezgodna 2009, Wasilewski i Gałecka 2010, Wasilewski i Felczak 2011, Za-

¹ Autorka jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (e-mail: rysjurek@up.poznan.pl).

wadzka i in. 2011]. Należy kontynuować te badania, gdyż są interesujące również dla praktyków.

Celem artykułu jest analiza porównawcza poziomu (stopy) rentowności sprzedaży w sektorze gospodarstw rolnych w Polsce na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej. Realizację tego celu rozpoczęto od prezentacji uwag metodycznych dotyczących tego problemu. Następnie scharakteryzowano zróżnicowanie stopy rentowności sprzedaży na podstawie danych FADN według kraju dla lat 2005–2009 oraz według wielkości ekonomicznej, typu rolniczego i warunków produkcji dla 2009 roku. Badania rozszerzono o wyniki polskich regionów FADN z 2009 roku.

UWAGI METODYCZNE

W przypadku gospodarstw rolnych rentowność sprzedaży nie będzie przedstawiana jako relacja zysku do sprzedaży, jak w przypadku przedsiębiorstw. Wynika to z innego sposobu obliczania podstawowych kategorii finansowych w gospodarstwach i z odrębnych zasad sporządzania sprawozdań finansowych dla gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną. Źródłem takich danych produkcyjno-ekonomicznych dla towarowych gospodarstw rolnych jest ogólnodostępna baza danych FADN [2013]².

Szukając dobrego odpowiednika zysku brutto lub netto stosowanego w przedsiębiorstwach, należy najpierw zauważyć, że w bilansie gospodarstwa rolnego kapitał własny obliczany jest jako różnica między wartością aktywów ogółem i zobowiązań ogółem [*Wyniki Standardowe...* 2012, s. 38]. Nie jest możliwe poznanie kategorii zysku netto, tak ważnej w finansach przedsiębiorstwa. Można więc zastąpić zysk netto wartością dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolniczego [Wasilewski i Gałęcka 2010, s. 233] albo wartością dochodu rolniczego netto pomniejszonego o koszty utrzymania rodziny [Tatka 1999, s. 42], albo wartością dochodu z gospodarstwa rolnego pomniejszonego o umowną opłatę pracy własnej³ [Goraj i Mańko 2009, s. 184]. Sposób kalkulowania dochodu w gospodarstwie rolnym przedstawiono na rysunku 1. Dlatego na potrzeby tego badania, jako odpowiednik zysku brutto, przyjęto wartość dodaną brutto (SE410), a jako odpowiednik zysku netto – wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (SE420). Biorąc pod uwagę fakt korzystania przez gospodarstwa rolne, oszacowano także wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego pomniejszonego o wartość dopłat do działalności operacyjnej⁴ (SE420 – SE605).

² W bazie FADN każda kategoria ma swój numer oznaczony symbolem SE. Na przykład produkcja ogółem gospodarstwa rolnego to SE131, dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego to SE420.

³ Umowna opłata pracy własnej może być oszacowana według zasady, że koszt 1 godziny przepracowanej w rolnictwie jest równy 1/2200 rocznej płacy netto poza rolnictwem [Goraj i Mańko 2009, s. 184]. Baza FADN dostarcza informacji o liczbie godzin przepracowanych w gospodarstwie rolnym, ale nie podaje średnich rocznych plac netto poza rolnictwem dla krajów UE. Gdy badania prowadzi się dla wielu lat i wielu krajów, samodzielne ustalenie tych stawek niesie za sobą duże ryzyko popełnienia błędów.

⁴ Baza danych FADN dostarcza informacji o oficjalnych dopłatach do działalności operacyjnej gospodarstwa. Trudno na jej podstawie pokazać w pełni mechanizm oddziaływania dopłat kierowanych kanałami pozarynkowymi do rolnictwa.

Produkcja ogółem (SE131)
 + Saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej (SE600)
 – Zużycie pośrednie (SE275)
 = Wartość dodana brutto (SE410)
 – Amortyzacja (SE360)
 = Wartość dodana netto (SE415)
 – Koszt czynników zewnętrznych (SE365)
 + Saldo dopłat i podatków dotyczących działalności inwestycyjnej (SE405)
 = Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (SE420)

RYSUNEK 1. Uproszczona kalkulacja dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według FADN
 FIGURE 1. Simplified calculation of farm income according to the FADN

Źródło: Na podstawie *Wyników Standardowych...* [2012, ss. 34, 36].

W przypadku gospodarstw rolnych należy również zachować ostrożność, szacując wartość sprzedaży. Stosowano rozmaite rozwiązania, na przykład sprzedaż obliczano jako różnicę wartości produkcji ogółem i zużycia wewnętrznego [Gołaś 2009, s. 77] albo stosowano niekorygowaną wartość produkcji ogółem gospodarstwa rolnego [Kožuch i in. 2008, s. 73]. Rozbieżności metodyczne wynikają z faktu, że kategoria sprzedaży odzwierciedla dostosowanie struktury produkcji do aktualnych warunków rynkowych, więc dobrze sprawdza się w przypadku gospodarstw towarowych. Natomiast w gospodarstwach rolnych, produkujących głównie na potrzeby własne rodziny rolnika, wartość sprzedaży jest mała. W takiej sytuacji, gdy porówna się wartość dochodu z gospodarstwa rolnego z małą wartością sprzedaży, można uzyskać błędną informację o sytuacji finansowej gospodarstwa rolnego [Goraj i Mańko 2009, s. 184–185]. W artykule tym do kalkulowania sprzedaży gospodarstwa rolnego zaproponowano wartość różnicy między produkcją ogółem a wartością przekazania do gospodarstwa domowego i zużycia wewnętrznego⁵. Wydaje się to odpowiednie, gdyż kategoria produkcji ogółem dobrze prezentuje na przykład zmiany stanu zapasów w gospodarstwie rolnym czy też zmiany stanu zwierząt (rysunek 2).

Na zakończenie uwag metodycznych warto krótko opisać bazę danych FADN, która jest reprezentatywna dla towarowych gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej⁶. Zgromadzone w niej dane, skonstruowane jako średnie ważone na gospodarstwo, są reprezentatywnym odpowiednikiem dla 4 953 250 gospodarstw rolnych ogółem z krajów UE-27, w tym z Polski dla 765 650 gospodarstw rolnych ogółem (na przykładzie 2009 roku)⁷.

⁵ Sprzedaż = SE131 – SE260 – SE265.

⁶ Minimalna wielkość ekonomiczna, po której przekroczeniu gospodarstwo rolne zalicza się do pola obserwacji FADN, ustalana była do 2009 roku na podstawie analizy sum standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM), a od 2010 roku na podstawie analizy sum standardowej produkcji (SO) [*Wyniki standardowe...* 2011, s. 7; *Wyniki Standardowe...* 2012, s. 8]. Prace nad zmianami w bazie FADN trwają, więc w czerwcu 2013 roku najbardziej aktualnymi danymi były te dla 2009 roku [FADN 2013].

⁷ W pozostałych krajach UE-27 reprezentatywność ta w 2009 roku wynosi odpowiednio: dla Austrii – 73 000 gospodarstw, Belgii – 32 070, Bułgarii – 117 700, Cypru – 19 700, Czech – 14 690, Danii – 32 510, Estonii – 7250, Finlandii – 41 080, Francji – 352 820, Grecji – 511 910, Hiszpanii – 606 780, Holandii – 59 280, Irlandii – 106 420, Litwy – 39 600, Luksemburga – 1630, Łotwy – 22 840, Malty – 1470, Niemiec – 187 170, Portugalii – 111 080, Rumunii – 866 870, Słowacji – 3470, Słowenii – 42 060, Szwecji – 26 460, Węgier – 83 730, Wielkiej Brytanii – 88 850 i Włoch – 737 160 gospodarstw rolnych [FADN 2013].

- + Wartość zapasów produktów roślinnych na koniec roku
- Wartość zapasów produktów roślinnych na początek roku
- + Sprzedaż produktów roślinnych
- + Przekazanie produktów roślinnych do gospodarstwa domowego
- + Zużycie wewnętrzne produktów roślinnych
- + Wartość zapasów produktów zwierzęcych na koniec roku
- Wartość zapasów produktów zwierzęcych na początek roku
- + Sprzedaż produktów zwierzęcych
- + Przekazanie produktów zwierzęcych do gospodarstwa domowego
- + Zużycie wewnętrzne produktów zwierzęcych
- + Sprzedaż zwierząt
- Zakup zwierząt
- + Przekazanie zwierząt do gospodarstwa domowego
- Wartość zwierząt stada obrotowego na początek roku
- + Wartość zwierząt stada obrotowego na koniec roku
- + Przeszacowanie wartości zwierząt stada podstawowego
- + Czynnosc za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu
- + Przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej
- + Świadczenie usług, wynajem sprzętu
- + Produkty z lasu
- + Przychody z agroturystyki
- + Odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego
- + Przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych
- + Pozostałe produkty i przychody
- = Wartość produkcji ogółem (SE131)

RYSUNEK 2. Kalkulacja wartości produkcji ogółem według FADN
 FIGURE 2. The calculation of the total output according to the FADN

Źródło: Na podstawie *Wyników Standardowych...* [2012, ss. 23, 32].

Obliczenia wykonano również dla polskich gospodarstw rolnych w 2009 roku na tle średniej dla UE-27, według wielkości ekonomicznej gospodarstwa (w ESU – ES6), typu rolniczego (TF14)⁸, warunków produkcji (LFA)⁹ i regionu¹⁰. Warto zauważyć, że struktury próby gospodarstw rolnych według różnych kryteriów w bazie FADN dla Polski i UE-27 dla 2009 roku różnią się między sobą (tabela 1). Jak wiadomo, tak zauważalne różnice wywierają wpływ na rozpiętość badanych charakterystyk gospodarstw, ale by uzyskać pełne wyniki, nie wykluczono żadnej klasy.

⁸ Baza FADN klasyfikuje gospodarstwa według typu rolniczego na 8 grup (TF8) lub na 14 (TF14) [FADN 2013].

⁹ Warunki produkcji dzielą się na: strefę niekorzystną na terenach górskich, strefę niekorzystną poza terenami górskimi i poza strefą niekorzystną. W bazie FADN brakuje średnich dla tych trzech grup warunków w UE-27 w 2009 roku [FADN 2013].

¹⁰ Są nimi: Pomorze i Mazury, Wielkopolska i Śląsk, Mazowsze i Podlasie oraz Małopolska i Pogórze [FADN 2013].

TABELA 1. Struktura próby gospodarstw rolnych według różnych kryteriów w bazie FADN dla Polski i UE-27 w 2009 roku [%]

TABLE 1. The structure of the farms' sample according to the various criteria in the FADN database for Poland and the EU-27 in 2009 [%]

Wyszczególnienie	Struktura próby [%]	
	Polska	UE-27
Klasy wielkości ekonomicznej (ES6)		
< 4 ESU (bardzo małe)	39,0	30,0
4 ≤ 8 ESU (małe)	29,0	17,8
8 ≤ 16 ESU (średniomałe)	19,1	18,2
16 ≤ 40 ESU (średni duże)	10,5	17,2
40 ≤ 100 ESU (duże)	1,9	10,8
≥ 100 ESU (bardzo duże)	0,5	6,0
Typ rolniczy gospodarstwa (TF14)		
Uprawy polowe – zboża, oleiste i strączkowe	5,7	11,7
Inne uprawy polowe	10,3	10,1
Uprawy ogrodnicze	3,3	3,3
Winnice	-	4,7
Uprawy trwałe – drzewa i krzewy owocowe (z cytrusowymi)	4,1	6,3
Uprawy trwałe – gaje oliwne	-	7,3
Pozostałe uprawy trwałe	0,7	3,6
Krowy mleczne	9,1	10,2
Owce, kozy i inne zwierzęta żywione w systemie wypasowym	2,0	6,1
Bydło – mleczne, hodowlane, tucznik	4,6	6,2
Zwierzęta ziarnożerne	6,3	2,8
Mieszane – różne uprawy	10,9	8,5
Mieszane – różne zwierzęta	19,7	7,7
Mieszane – różne uprawy i zwierzęta	23,3	11,5
Warunki produkcji (LFA)		
W strefie niekorzystnej na terenach górskich	2,4	-
W strefie niekorzystnej poza terenami górskimi	56,8	-
Poza strefą niekorzystną	40,8	-
Regiony		
Pomorze i Mazury	11,3	-
Wielkopolska i Śląsk	24,5	-
Mazowsze i Podlasie	47,2	-
Małopolska i Pogórze	17,0	-

Źródło: Na podstawie bazy danych FADN [2013].

RENTOWNOŚĆ SPRZEDAŻY W ROLNICTWIE UNII EUROPEJSKIEJ NA PRZYKŁADZIE SEKTORA GOSPODARSTW ROLNYCH WEDŁUG DANYCH FADN

W latach 2005–2009 średni poziom rentowności sprzedaży brutto w UE spadł z 63 do 59%, rentowności sprzedaży netto – z 31 do około 26%, a rentowności sprzedaży netto pomniejszonej o dopłaty – z około 12 do 5% (tabela 2). Różnice między tymi trzema wskaźnikami sugerują dużą wrażliwość gospodarstw rolnych

TABELA 2. Kształtowanie się wartości wskaźników rentowności sprzedaży brutto, netto i netto bez dopłat
 TABLE 2. The determination of values of the gross, net and net (without subsidies)

Kraj	Wartość wskaźnika rentowności sprzedaży						
	brutto					netto	
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006
Austria	85,9	84,6	81,4	77,1	75,3	47,1	47,5
Belgia	54,9	56,8	54,8	47,9	50,6	29,5	31,7
Bułgaria	–	–	57,0	59,4	64,2	–	–
Cypr	57,7	56,7	51,7	57,3	49,0	22,5	24,3
Czechy	47,9	50,3	51,6	50,3	49,6	8,1	10,1
Dania	49,2	52,2	47,7	40,4	38,4	7,2	8,1
Estonia	59,6	60,3	68,1	60,2	61,2	32,1	26,4
Finlandia	82,6	76,6	81,0	71,9	68,9	33,4	28,0
Francja	59,3	60,9	61,0	55,2	50,9	22,2	24,5
Grecja	93,5	100,6	98,4	92,5	93,9	68,6	73,7
Hiszpania	73,9	74,4	73,7	68,4	69,5	54,7	56,6
Holandia	46,4	46,1	42,7	39,5	39,0	14,3	14,4
Irlandia	85,7	83,5	81,4	78,2	71,7	53,9	48,7
Litwa	80,2	80,6	82,9	75,1	75,0	61,5	71,4
Luksemburg	75,0	75,9	75,4	68,7	67,1	30,7	32,1
Łotwa	62,1	73,2	68,6	62,5	68,2	39,8	44,8
Malta	48,9	54,2	55,2	49,0	37,1	34,4	41,7
Niemcy	55,4	55,7	54,3	49,7	51,3	19,4	20,3
Polska	56,6	63,7	64,4	59,3	64,4	31,6	38,3
Portugalia	71,9	75,4	71,3	70,7	72,6	39,9	46,1
Rumunia	–	–	68,1	71,4	72,2	–	–
Słowacja	50,5	47,1	70,3	48,8	44,2	–2,4	–32,2
Słowenia	87,5	75,5	81,9	78,7	90,8	44,8	26,6
Szwecja	54,4	54,0	56,2	53,1	45,3	10,0	8,7
W. Brytania	54,0	54,6	55,8	52,2	51,4	19,2	20,2
Węgry	50,3	52,9	51,9	50,9	48,0	14,2	17,0
Włochy	71,5	73,9	74,7	74,8	74,2	47,2	49,1
UE	62,5	63,8	63,5	59,5	59,0	31,1	32,5
Zróżnicowanie, v [%]	22,8	21,4	20,5	21,5	25,2	58,0	71,6

Źródło: Na podstawie bazy danych FADN [2013].

gospodarstw rolnych według kraju w Unii Europejskiej w latach 2005–2009 [%]

return on sales for farms across the countries of the European Union in the period 2005–2009 [%]

Wartość wskaźnika rentowności sprzedaży							
netto			netto bez dopłat				
2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
48,0	46,0	37,8	10,0	12,5	19,2	18,6	4,2
30,2	22,7	22,0	19,4	20,0	18,2	10,1	9,0
26,6	24,6	21,8	–	–	14,2	7,6	–7,3
20,9	30,2	28,4	4,0	8,5	9,1	8,4	15,3
14,3	10,6	4,4	–12,7	–16,1	–9,3	–17,3	–29,4
1,0	–16,6	–15,6	–5,4	–5,0	–11,1	–28,2	–28,1
36,4	28,9	21,5	7,3	–5,0	7,8	–4,9	–17,1
36,5	25,8	22,0	–40,7	–37,2	–24,1	–34,1	–39,2
28,0	21,5	11,9	0,5	2,0	8,7	2,2	–9,5
72,8	65,5	63,5	44,0	36,6	39,5	30,7	26,8
56,1	49,2	47,1	37,4	39,6	42,8	32,2	26,6
11,5	6,7	3,9	9,6	9,7	7,2	2,7	–0,4
50,2	44,9	52,4	3,4	–4,8	2,7	–4,1	–9,0
63,4	58,4	62,1	28,9	28,9	35,0	29,7	22,8
34,5	26,4	19,5	0,4	–0,1	6,3	–0,4	–13,6
41,1	30,6	25,3	9,3	1,2	6,6	–6,7	–20,8
42,2	36,1	22,9	17,6	22,5	20,8	14,5	12,7
22,9	15,2	13,4	0,5	0,7	6,5	–2,6	–6,9
41,5	31,9	35,4	20,0	19,9	25,5	11,2	8,3
43,0	45,5	46,4	12,0	18,7	18,2	20,9	18,7
35,7	47,4	47,4	–	–	16,6	30,6	29,1
2,9	–0,6	–37,9	–29,5	–67,2	–31,2	–34,6	–98,5
42,8	41,3	49,8	5,7	–9,2	–0,3	–2,4	–5,0
20,6	20,6	6,0	–17,9	–19,9	–4,6	–5,4	–26,7
24,7	23,3	22,3	–5,3	–4,2	3,5	2,3	–1,2
17,9	21,1	15,1	–6,7	–5,9	–3,1	2,2	–11,9
50,6	48,8	46,9	35,7	36,5	40,3	38,5	35,8
34,3	29,1	25,7	12,4	12,6	17,1	10,9	5,1
51,1	61,0	89,2	333,8	718,2	183,6	428,2	–

na koszty amortyzacji i koszty czynników zewnętrznych oraz wykazują duże znaczenie dopłat do prowadzonej działalności w osiąganiu dochodu z gospodarstwa rolnego. Warto dodać, że znaczne różnice wystąpiły nie tylko między poziomami trzech wskaźników w każdym kraju, ale także między poszczególnymi krajami w badanych latach. Zróżnicowanie poziomu rentowności sprzedaży brutto w latach 2005–2009 było małe, rentowności sprzedaży netto – duże, a liczonej bez dopłat – bardzo duże (tabela 2).

Wskaźnik rentowności sprzedaży brutto największe wartości (średnio około 94% w badanym okresie) przyjmował dla gospodarstw rolnych z Grecji¹¹. Ponadto w 2009 roku przekroczył 70% w Austrii, Irlandii, na Litwie, w Portugalii, Rumunii, Słowenii i we Włoszech. Najmniejsze zaś wartości (poniżej 40%) w tymże roku przyjął w Danii, Holandii i na Malcie. W Polsce, odwrotnie niż średnio w UE, poziom rentowności sprzedaży brutto wzrósł z około 57% w 2005 roku do około 64% w 2009 roku (tabela 2).

Największa wartość wskaźnika rentowności sprzedaży netto gospodarstw rolnych, przekraczająca 50% w 2009 roku, występowała w Grecji, Irlandii i na Litwie. W tym samym roku ujemna jego wartość wystąpiła w Danii i na Słowacji, a nieprzekraczająca 10% – w Czechach, Holandii i Szwecji. Świadczy to o dużym obciążeniu gospodarstw rolnych w tych krajach kosztami amortyzacji i czynników zewnętrznych. Natomiast w Polsce w 2009 roku rentowność sprzedaży netto wyniosła około 35%, wzrastając z około 32% w 2005 roku i osiągając około 42% w 2007 roku (tabela 2).

Poziom wskaźnika rentowności sprzedaży netto skorygowanej o wartość dopłat skierowanych do gospodarstwa rolnego w 2009 roku przekroczył 20% w rolnictwie greckim, hiszpańskim, litewskim, rumuńskim i włoskim. Nie osiągnął zaś wartości dodatniej w 2009 roku w rolnictwie bułgarskim, czeskim, duńskim, estońskim, fińskim, francuskim, holenderskim, irlandzkim, luksemburskim, łotewskim, niemieckim, słowackim, słoweńskim, szwedzkim, brytyjskim i węgierskim. W Polsce w tym roku wyniósł on tylko około 8% (spadek z 20% w 2005 roku i z około 26% w 2007 roku – tabela 2).

Przeprowadzona analiza dowiodła, że specyfika sektora gospodarstw rolnych polega głównie na obciążeniu kosztami amortyzacji, czynników zewnętrznych i uzależnieniu od dopłat do działalności operacyjnej. Wnioski te należy poszerzyć o analizę dla polskiego sektora gospodarstw rolnych w 2009 roku na tle średniej dla UE-27 według wielkości ekonomicznej gospodarstwa (w ESU – ES6), typu rolniczego (TF14), warunków produkcji (LFA) i regionu (tabela 3).

Wartości wskaźników rentowności sprzedaży brutto i netto malały wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Dla gospodarstw najmniejszych (do 4 ESU) w 2009 roku w Polsce wynosiły one odpowiednio 79,0 i 41,1%, a w UE-27 – 81,4 i 53,4%. Natomiast dla gospodarstw największych (powyżej 100 ESU) z Polski przyjęły wartości odpowiednio 48,4 i 15,1%, a średnio w UE-27 – 50,9 i 15,4%. W przypadku rentowności netto kalkulowanej bez dopłat inna sytuacja wystąpiła w Polsce niż

¹¹ W 2006 roku przekroczył nawet 100%, gdyż według greckich statystyk wartość dodana brutto średnio z gospodarstwa rolnego wyniosła 16 243 euro, a całkowita wartość produkcji 17 622 euro przy wartości przekazania do gospodarstwa domowego w wysokości 892 euro i zużycia wewnętrznego 583 euro [FADN 2013].

w UE-27. Nierentowne w 2009 roku były polskie gospodarstwa najmniejsze i największe. Z kolei gospodarstwa między 4 a 100 ESU charakteryzował wzrost rentowności sprzedaży netto bez dopłat wraz z ich powiększaniem się od 7,1% (klasa 4–8 ESU) do 17,6% (klasa 40–100 ESU). Średnio w UE-27 rentowność ta zmniejszała się, wynosząc 24,1% w gospodarstwach najmniejszych i tylko 1% –w największych (tabela 3).

TABELA 3. Kształtowanie się wartości wskaźnika rentowności sprzedaży brutto, netto i netto bez dopłat gospodarstw rolnych według wielkości ekonomicznej, typu rolniczego, warunków produkcji oraz wybranych regionów w Polsce i UE-27 w 2009 roku [%]

TABLE 3. The development of values of the gross, net and net (without subsidies) return on sales of farms according to their economic size, the type of farm, conditions for agricultural production and chosen regions in Poland and in the EU-27 in 2009 [%]

Wyszczególnienie	Wskaźnik rentowności sprzedaży					
	brutto		netto		netto bez dopłat	
	Polska	UE-27	Polska	UE-27	Polska	UE-27
Klasy wielkości ekonomicznej (ES6)						
≤ 4 ESU (bardzo małe)	79,0	81,4	41,1	53,4	-3,4	24,1
4 ≤ 8 ESU (małe)	69,4	80,0	38,7	48,9	7,1	19,0
8 ≤ 16 ESU (średniomałe)	68,1	76,6	39,6	47,8	11,8	18,9
16 ≤ 40 ESU (średnioduże)	63,2	66,9	39,4	35,2	16,4	6,2
40 ≤ 100 ESU (duże)	59,0	57,9	36,5	25,8	17,6	3,2
≥ 100 ESU (bardzo duże)	48,4	50,9	15,1	15,4	-4,8	1,0
Typ rolniczy gospodarstwa (TF14)						
Uprawy polowe – zboża, oleiste i strączkowe	65,1	60,2	32,3	17,8	-13,6	-22,4
Inne uprawy polowe	71,7	64,5	39,7	27,5	10,2	1,3
Uprawy ogrodnicze	48,4	48,4	25,6	14,2	23,9	12,7
Winnice	-	68,6	-	32,0	-	28,3
Uprawy trwałe – drzewa i krzewy owocowe (z cytrusowymi)	71,5	71,5	19,6	36,4	8,5	28,8
Uprawy trwałe – gaje oliwne	-	98,4	-	58,9	-	31,7
Pozostałe uprawy trwałe	67,8	68,1	35,5	35,2	25,8	27,4
Krowy mleczne	72,0	54,9	44,1	23,9	14,7	2,6
Owce, kozy i inne zwierzęta żywione w systemie wypasowym	124,1	77,3	53,5	49,5	-51,1	11,8
Bydło – mleczne, hodowlane, tucznik	78,6	72,5	46,8	38,1	7,4	-7,8
Zwierzęta ziarnożerne	42,3	34,8	30,3	17,7	22,3	13,7
Mieszane – różne uprawy	80,3	68,2	42,2	34,3	2,5	13,9
Mieszane – różne zwierzęta	70,8	53,1	40,7	25,4	4,6	6,1
Mieszane – różne uprawy i zwierzęta	69,4	54,8	34,5	17,3	-4,4	-10,0
Warunki produkcji (LFA)						
W strefie niekorzystnej na terenach górskich	74,7	-	51,1	-	22,9	-
W strefie niekorzystnej poza terenami górskimi	67,8	-	39,1	-	6,7	-
Poza strefą niekorzystną	60,3	-	30,8	-	9,4	-
Regiony						
Pomorze i Mazury	61,7	-	33,6	-	1,6	-
Wielkopolska i Śląsk	57,6	-	31,4	-	8,8	-
Mazowsze i Podlasie	71,9	-	39,5	-	8,8	-
Małopolska i Pogórze	67,0	-	38,2	-	14,9	-
Ogółem	64,4	59,0	35,4	25,7	8,3	5,1

Źródło: Na podstawie bazy danych FADN [2013].

Różnice w poziomach opisywanych wskaźników były również zauważalne w układzie 14 typów rolniczych (tabela 3). W warunkach polskich w 2009 roku wartość wskaźnika rentowności sprzedaży brutto przekroczyła 70% dla takich typów produkcji, jak: inne uprawy polowe, uprawy trwałe – drzewa i krzewy owocowe, krowy mleczne, owce, kozy i inne zwierzęta żywione w systemie wypasowym¹², bydło – mleczne, hodowlane, tucznik, mieszany z różnymi uprawami i mieszany z różnymi zwierzętami. Przy czym średnio w UE-27 wskaźnik rentowności sprzedaży brutto przekroczył ten poziom dla takich typów produkcji, jak: uprawy trwałe – drzewa i krzewy owocowe, uprawy trwałe – gaje oliwne, owce, kozy i inne zwierzęta żywione w systemie wypasowym oraz bydło – mleczne, hodowlane, tucznik (tabela 3). Ponad 50-procentową wartość wskaźnika rentowności sprzedaży netto w 2009 roku osiągnęły tylko gospodarstwa zajmujące się owcami, kozami i innymi zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym w Polsce, a w UE-27 tylko gospodarstwa uprawiające trwale gaje oliwne. Najmniejsza wartość rentowności sprzedaży netto cechowała polskie uprawy trwałe – drzewa i krzewy owocowe (19,6%), a w UE-27 – uprawy ogrodnicze (14,2%). W przypadku rentowności sprzedaży netto bez dopłat w Polsce w 2009 roku wartość wskaźnika powyżej 20% wypracowały gospodarstwa z uprawami ogrodniczymi, z pozostałymi uprawami trwałymi i zwierzętami ziarnozernymi, a w UE-27 – z winnicami, uprawami trwałymi – drzewami i krzewami owocowymi, uprawami trwałymi – gajami oliwnymi oraz krowami mlecznymi. Nierentowne w tym ujęciu były w Polsce gospodarstwa rolne hodujące owce, kozy i inne zwierzęta żywione w systemie wypasowym (-51,1%) oraz gospodarstwa z uprawami polowymi – zbożami, oleistymi i strączkowymi (-13,6%) i mieszane – różne uprawy i zwierzęta (-4,4%). Natomiast w UE-27 ujemne wartości tego wskaźnika miały: uprawy polowe – zboża, oleiste i strączkowe (-22,4%), mieszane – różne uprawy i zwierzęta (-10,0%) i bydło – mleczne, hodowlane, tucznik (-7,8%) – tabela 3.

W badaniu skupiono się również na warunkach, w jakich prowadzona jest produkcja rolnicza przez gospodarstwa rolne. Rozpatrzono trzy grupy warunków dla Polski, a mianowicie: strefę niekorzystną na terenach górskich, strefę niekorzystną poza terenami górskimi i poza strefą niekorzystną. Z danych ujętych w tabeli 3 wynika, że w strefach niekorzystnych osiągnano wyższą rentowność sprzedaży brutto i netto, przy czym analizując wartość tego wskaźnika bez dopłat, można stwierdzić, że najwyższy wynik uzyskano w strefie niekorzystnej na terenach górskich.

Na zakończenie prowadzonych badań opisano analizowane wskaźniki w 4 regionach Polski wyodrębnianych przez FADN. Wartość wskaźnika rentowność sprzedaży była zróżnicowana przez przynależność do danego regionu. I tak większe wartości rentowności sprzedaży brutto i netto wystąpiły na Mazowszu i Podlasiu (odpowiednio około 72 i 40%) oraz w Małopolsce i na Pogórzu (odpowiednio około 67 i 38%), mniejsze w regionie Pomorza i Mazur (około 62 i 34%), a najmniejsze w Wielkopolsce i na Śląsku (około 58 i 31%). Natomiast w Małopolsce i na Pogórzu wystąpił najwyższy poziom wskaźnika rentowność sprzedaży netto bez dopłat,

¹² Ten typ produkcji w 2009 roku osiągnął rentowność sprzedaży brutto w wysokości aż 124,1%, gdyż jego średnia wartość dodana brutto z gospodarstwa wyniosła 9850 euro, a całkowita wartość produkcji – 10 112 euro, przy wartości przekazania do gospodarstwa domowego w wysokości 490 euro i zużycia wewnętrznego 1687 euro [FADN 2013].

bliski 15% wobec około 2% na Pomorzu i Mazurach i około 9% w pozostałych regionach (tabela 3).

PODSUMOWANIE

W artykule zamierzeniem badawczym była analiza porównawcza poziomu rentowności sprzedaży w sektorze gospodarstw rolnych w Polsce, jak również według różnych kryteriów ich podziału (wielkości ekonomicznej, typu rolniczego, warunków produkcji, regionów) i na tle krajów Unii Europejskiej. Zagadnienia dotyczące kształtowania się stopy rentowności w różnych typach gospodarstw są przedmiotem analiz wielu ekonomistów rolnych. Potwierdzają one znaczenie i rangę tego problemu w warunkach gospodarki rynkowej.

Poziom rentowności sprzedaży jest zróżnicowany w zależności od kraju, wielkości ekonomicznej gospodarstwa, typu rolniczego, warunków produkcji i regionu prowadzonej działalności. Zróżnicowania te wynikają z konkretnych uwarunkowań produkcji – czynników wewnętrznych i zewnętrznych sektora, wpływających na poziom rentowności. Jest to ważną przesłanką do podejmowania dalszych badań na ten temat.

Badania wykonane dla Polski wykazały, że najbardziej rentowną sprzedaż (w ujęciu brutto i netto) mają polskie bardzo małe gospodarstwa rolne, zajmujące się owcami, kozami i innymi zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym, położone w strefie niekorzystnej na terenach górskich. Ze względu na rentowność sprzedaży netto bez dopłat wyróżniają się w Polsce duże gospodarstwa rolne z pozostałymi uprawami trwałymi położone w strefie niekorzystnej na terenach górskich (można przyjąć, że w Małopolsce i na Pogórzu).

BIBLIOGRAFIA

- Brigham E.F., Houston J.F., 2005: *Podstawy zarządzania finansami*. T. 1. PWE, Warszawa.
- FADN 2013 – baza danych (http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/report_en.cfm?dwh=SGM – czerwiec 2013).
- Gołaś Z., 2009: *Czynniki determinujące rentowność kapitału własnego w rolnictwie*. „Journal of Agribusiness and Rural Development” 1 (11): 75–91.
- Goraj L., Mańko S., 2009: *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*. Difin, Warszawa.
- Koźuch A., Marcysiak A., Piechowicz B., 2008: *Podstawy rachunkowości: podręcznik dla liceum, technikum i szkoły policealnej w zawodach rolnych i gospodarki żywnościowej*. Część 2. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne S.A., Warszawa.
- Niezgoda D., 2009: *Uwarunkowania rentowności gospodarstw rolnych zróżnicowanych pod względem ich wielkości ekonomicznej*. „Roczniki Nauk Rolniczych” G, 94, 4: 155–165.
- Sierpińska M., Jachna T., 2007: *Metody podejmowania decyzji finansowych. Analiza przykładów i przypadków*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Tatka M., 1999: *Analiza efektywności gospodarowania na podstawie analizy wskaźnikowej*. Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Oddział w Poznaniu, Poznań.
- Wasilewski M., Felczak T., 2011: *Strategia płynności finansowej przedsiębiorstw rolniczych w zależności od rentowności aktywów*. „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie – Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 91: 49–59.

- Wasilewski M., Gałęcka A., 2010: *Rentowność kapitału własnego gospodarstw rolniczych w zależności od bieżącej płynności finansowej*. „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie – Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 81: 231–240.
- Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. Część I. Wyniki standardowe*, 2011. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki Standardowe*, 2012. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Zawadzka D., Ardan R., Szafraniec-Siluta E., 2011: *Płynność finansowa a rentowność przedsiębiorstw rolnych w Polsce – ujęcie modelowe*. „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie – Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 88: 195–207.

THE PROFITABILITY OF FARM SALES IN POLAND COMPARED TO THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Abstract. The purpose of the article was to compare the profitability of sales from agricultural sector holdings in Poland and in the European Union. It uses statistical data from the FADN database collected for commercial farms. This enabled an analysis of the phenomenon in the European Union between 2005–2009 and of systems by: economic size, type of farming and production conditions. Research of the Polish FADN regions was also conducted.

Key words: agricultural farm, return on sales, European Union